

DRUŠTVENO ŽIVLJENJE, KONGRESI IN SIMPOZIJI

23. ZBOROVANJE SLOVENSКИH ZGODOVINARJEV

(Tolmin, 1. do 3. oktobra 1986)

Po dvanajstih letih od zborovanja v Piranu in Trstu leta 1974 so se slovenski zgodovinarji, ki so se udeležili svoje najpomembnejše redne prireditve, ponovno srečali na Primorskem, v Tolminu. Zasluge za to ima posrečeno načelo zgodovinarjev, da organizirajo svoja zborovanja vedno v drugem slovenskem kraju; del svojega programa in časa pa namenijo obravnavi lokalne zgodovine dotičnega prostora. Bogata zgodovina Tolminske še zdaleč ni primerno in podrobno raziskana in je zato tudi zborovanje predstavljalo ugodno priložnost, da se nekaj več spregovori o njej. Slikoviti Tolmin in Tolminska sta prvič gostila to najpomembnejše srečanje slovenskih zgodovinarjev, katerim pa ta majhna deželica ni neznan, saj so npr. leta 1976 imeli v Tolminu simpozij o Simonu Rutarju, znanem slovenskem zgodovinarju in tolminskem rojaku. XXIII. zborovanje slovenskih zgodovinarjev sta pripravila Zveza zgodovinskih društev Slovenije in Zgodovinsko društvo za severno Primorsko ob pokroviteljstvu skupščine občine Tolmin.

Tolminsko zborovanje je tako, kot predhodno brežiško-krško, potekalo tri dni. Prva dva dneva sta bila namenjena referentom in razpravljalcem, zadnji dan pa je že po tradiciji namenjen ekskurziji. Prejšnja zborovanja so bila praviloma organizirana tako, da so se končala na soboto, tolminsko pa je prekinilo s to navado in svoje delo opravilo v dneh od srede do petka. Drugo zunanjo značilnost tega zborovanja je predstavljalo izredno veliko — morda celo doslej največje — število udeležencev, tako da so morali nekateri prenočevati celo izven Tolmina.

Delovni del zborovanja, ki je potekal v lipo potresu (1976) obnovljenem kino-gledališču v Tolminu, se je začel v sredo 1. oktobra. Po običajnem ceremonialu je udeležence zborovanja najprej pozdravil predsednik Skupščine občine Tolmin Marjan Klavora, ki je vsem zaželel pristržno dobrodoščilo, predstavil okoliš, ki je toplo sprejel slovenske zgodovinarje, in opozoril na hude težave, s katerimi se srečuje Tolminska danes. Zborovanje so nato pozdravili še član predsedstva RK SZDL Primož Hainz v imenu SZDL, predsednik Zveze društev zgodovinarjev Jugoslavije Miomir Dašič in Zdravko Klanjšček v imenu Zveze združenj borcev NOV.

Lahko rečemo, da se je delovni del zborovanja začel že z referatoma Marjana Rožmana in Hinka Uršiča, ki sta govorila pred osrednjim in glavnim referatom prof. Boga Grafenauerja. Marjan Rožman je predstavil Tolminsko danes, njene uspehe, predvsem pa probleme, s katerimi se srečuje, in nič kaj rožnato perspektivo, ki se obeta v primeru, da bo šel trend razvoja v tej smeri. Hinko Uršič je nato zelo jedrnato, a temeljito in pregledno predstavil geografske značilnosti Tolminske dežele. Glavno temo zborovanja: zahodna slovenska etnična meja od nastanka do najnovejših obdobj, je odprl prof. Bogo Grafenauer z uvodnim referatom Slovensko-romanska meja — ločnica in povezava. Njegov referat je vsebinsko in časovno presegel ostale. Grafenauer je v sintetični obliki prikazal vse bogastvo in raznovrstnost odnosov z našimi zahodnimi sosedi v različnih časovnih obdobjih in zgodovinskih situacijah, v katerih je etnična meja igrala tako vlogo ločnice kot povezovalke, pač odvisno od razmer. Njegov referat je služil kot dobra podlaga za dopolnjevanje in navezovanje drugih referatov, ki so bili prezentirani v okviru glavnih teme. Arheolog Drago Svolišak, poznavelec tolminskega arheološkega materiala in dolgoletni vodja izkopavanj izredno pomembne halštatske naselbine na Mostu na Soči, je ob seriji diapozitivov predstavil arheološka obdobja Tolminske, kjer zlasti izstopa železnodobna svetolucijska kulturna skupina. Predavanje je zopet opozorilo na presenetljivo bogastvo in pomembno kulturno in arheološko dediščino, ki se (je) skriva(la) v revni tolminski zemlji. Ker je predavanje Vinka Sribarja o rezultatih arheoloških izkopavanj in topografskih raziskav zgodnjega srednjega veka v Furlaniji žal odpadlo, je sledil referat Petra Stiha, ki je poskušal bolj ali manj v glavnih potezah prikazati razvoj pokrajine ob Soči in na Krasu v posebno deželo in bistveno vlogo, ki so jo pri tem procesu odigrali goriški grofje kot zavesten element, ki je deloval v smeri nastanka posebne dežele. Naslednja dva referata, ki sta tvorila nekakšno celoto in sta ju prispevala Božo Otorepec in Reinhard Härtel iz Gradca, sta vsak na svoj način izpričala tesno povezanost furlanskega in slovenskega prostora v srednjem veku. Prvi je na podlagi lastnega dela v furlanskih arhivih in obilice gradiva, ki ga je tam dobil, predstavil trgovske stike med Furlanijo in slovenskimi deželami, ki so bili izredno intenzivni in so bogato dokumentirani v dobesedno nepregledni vrsti furlanskih notarskih knjig.

Po Otoprečevih ocenah je doslej znanega relativno malo materiala o slovenski zgodovini v furlanskih arhivih, tako da bodoči delavci na tem področju lahko računajo na številne podatke, ki bodo močno obogatili slovensko zgodovino. Gost iz Gradca intenzivno dela na pripravi izdaje virov za zgodovino oglejskega patriarhata, in kot tak odlično pozna furlanske arhive, v katerih je našel tudi nove viré za slovensko zgodovino. Zlasti je pomembna najdba 55 doslej neznanih listin za zgodovino Izole v srednjem veku. Oba referata sta samo potrdila (kar je že dolgo znano), da skrivajo furlanski arhivi obilo pomembnega gradiva za slovensko, nacionalno zgodovino in da bo moralo slovensko zgodovinopisje v prihodnje več svojih sil usmeriti v spoznavanje furlanskih materialov. Dopoldanski del prvega dne zborovanja je zaključil Milan Pahor iz Trsta, ki je govoril o opcijah v Kanalski dolini v letih 1939—1942 in predstavil vrsto zanimivih, predvsem pa novih podatkov iz te relativno slabo znane problematike.

Popoldanski del zborovanja je, tako kot dopoldanski, posvetil svojo glavno pozornost osrednji temi zborovanja. Začel ga je Drago Sedmak, ki je v izčrpnem referatu temeljito prikazal potek dogodkov in bojev na soški fronti v prvi svetovni vojni in s tem predstavil priložnostno razstavo Krvavo Posočje, ki je bila ob zborovanju postavljena v preddverju Kino-gledališča. Zaradi bolezni Emilijana Cevca je odpadel tudi njegov referat Pretoki umetnostnih vplivov na slovensko-romanski meji, tako da se je zborovanje nadaljevalo z referatom Jaromira Berana, ki je govoril o pravnih določitih razmerja med Beneško republiko in habsburškimi deželami od 16. do 18. stoletja, pri čemer je mogel predstaviti le kratek povzetek bogatega gradiva, ki ga je zbral o tej problematiki. Pozornosti vredno je bilo predavanje Luigija Tavanija iz Gorice, ki je predstavil odnos prvega goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa do Slovencev. Attems se je zavedal, da je njegova škofija skoraj v celoti slovenska in je bil Slovincem pozitivno naklonjen. V svojem referatu je avtor poleg tega povsem upravičeno postavil vprašanje vpliva goriške nadškofije na slovensko kulturno stvarnost v drugi polovici 18. stoletja; vprašanje je bilo v naši historiografiji zemanjeno in še čaka na podrobnejšo obravnavo. Prof. Fulvio Salimbeni iz Trsta je obravnaval italijanske poglede na vzhodno mejó Italije do prve svetovne vojne; ti pogledi niso bili vedno enotni in enaki. Zlasti s primerjalnega vidika (glede na slovensko-italijansko razmerje) je bil zanimiv referat Ivana Katardžieva iz Skopja, ki je predstavil usodo makedonskega naroda, njegovo razdelitev med tri države, zlasti razvoj makedonskega vprašanja in njegovo usodo v egejskem delu Makedonije. Profesor Janko Pleterski je obravnaval v svojem referatu vprašanje meje na Soči, v notranjih odnosih jugoslovanskega gibanja med prvo svetovno vojno; Slavica Plahuta pa je predstavila delovanje fašistične stranke na Goriškem v letih 1941—1943. Delovni del prvega dne zborovanja je zaključil Samo Kristen, ki je na primeru dogodkov v Trstu maja 1945 in njihovem odsevu v spominih nekaterih udeležencev takratnega dogajanja pokazal na negativne in pozitivne strani memoarske literature nasploh. Zvečer so se zgodovinarji udeležili sprejema, ki jim ga je v hotelu Centroslavija priredil predsednik Skupščine občine Tolmin Marjan Klavora.

Dopoldanski del drugega delovnega dne zborovanja je odprlo pet referatov, ki so bili posvečeni zgodovini prometa od srednjega veka dalje. Janez Šumrada je na podlagi sila zanimivega dokumenta o popravilu bovške ceste, ki je preko Predila in Bovca povezovala Koroško s Furlanijo in je v prepisu ohranjen tudi v Arhivu Slovenije, predstavil način vzdrževanja cest v tistem času. Prof. Ferdo Gestriin je komentiral doslej neznano karto o soški poti s konca 16. stoletja, ki je hrani Haus- und Staatsarchiv na Dunaju. Vinko Rajšp je na podlagi vojaških specialk iz Kriegsarchiva na Dunaju predstavil ceste na Goriškem v 18. stoletju; Eva Holz pa cestne povezave med Kranjsko in Goriško v 19. stoletju. Kot zadnji je v sklopu referatov o prometu govoril Tadej Brate, ki je z edinstveno serijo barvnih diapozitivov predstavil bohinjsko železnico, ki prav letos praznuje svojo osemdesetletnico (1906—1986). Po kratkem odmoru se je delo nadaljevalo z referati, ki jih je pripravila šolska sekcija. Ti so še zlasti pritegnili pozornost številnih učiteljev zgodovine. Najprej je Tomaž Weber predstavil referat Od tradicionalnega do integralnega zgodovinskega učbenika. Nato je Štefan Trojar predaval o zasnovi zgodovinskih tem in načrtovanju pouka. Veliko pozornosti je požel Pavel Bogataj iz Ajdovščine, ki je kot pedagog z dolgoletno prakso spregovoril o svojih izkušnjah ob prenovljenem učnem načrtu zgodovine v 6. razredu osnovne šole in se zavzel za uvedbo zgodovine že v 5. razred osnovne šole.

Po končanih predavanjih so udeleženci zborovanja obiskali sodobno knjižnico Cirila Kosmača v Tolminu, kjer je Branko Marušič predstavil knjižno razstavo Domožnanstvo Tolminske in govoril o Tolminski v zgodovinopisju.

Popoldanski del zborovanja se je nadaljeval v hotelu Centroslavija, kjer je bila okrogla miza o historiografiji na Slovenskem, ki jo je pripravila sekcija za sodobno zgodovino in jo je vodila Jera Vodušek-Starič. Da gre za pomembna vprašanja in odprte probleme, govori že dejstvo, da je na njej z vnaprej pripravljenimi prispevki

ali brez njih sodelovalo kar 15 zgodovinarjev (Bogo Grafenauer, Janko Pleterski, Vasilij Melik, Janko Prunk, Franc Rozman, Miroslav Stiplovšek, Tone Ferenc, Ferdo Geštrin, Jasna Fischer, Matjaž Klemenčič, Janez Sumrada, Walter Lukan, Branko Marušič, Fran Zwitter in Primož Hainz). Svojo pozornost so v največji meri posvetili vprašanjem in problemom najnovejše zgodovine, še zlasti po letu 1945, ki se po mnenju nekaterih bistveno premo raziskuje. Ob vsej tej kritičnosti velja pomisliti na opozorilo akademika Frana Zwittra, kako pozno smo Slovenci dobili institucije kot sta Univerza in Akademija in da seveda v tem relativno kratkem času ni bilo mogoče zadovoljivo in zadostno reševati vse probleme, ki so se postavljali pred slovenske zgodovinarje. Delo, ki je bilo opravljeno doslej, pa zagotovo ni majhno, niti nepomembno. Kakorkoli že, okrogla miza na mnoga vprašanja, ki jih je postavila, zaradi pomanjkanja časa pa tudi širine problematike, ki jo je obravnavala, ni odgovorila in bi bilo želeli, da bi svoje delo nadaljevala, kakor je bilo tudi obljubljeno. Referati z zborovanja in razprava z okrogle mize bodo objavljene v Zgodovinskem časopisu.

Ob koncu drugega delovnega dne zborovanja je sledil občni zbor Zveze zgodovinskih društev Slovenije, ki je naklonjeno sprejel poročila o delu Zveze, posameznih društev in revij ter izvolil svoje novo vodstvo, ki mu bo še naprej na čelu Marija Oblak-Čarni. Po končanem občnem zboru je bilo prijetno tovariško srečanje v počastitev sedemdesetletnice prof. Ferda Geštrina, slavljenca pa je lepo predstavil prof. Ignacij Voje.

Zadnji dan zborovanja se je veliko število zgodovinarjev udeležilo strokovne ekskurzije na Vrsno, kjer se je rodil Simon Gregorčič, in v vasico Krn, kjer stoji domačija Simona Rutarja. Poseben ton je izletu dajalo prekrasno jesensko vreme, ki je sploh vse tri dni lepšalo udeležencem zborovanja bivanje v Tolminu in marsikdo se bo verjetno ob misli na tolminsko zborovanje najprej spomnil prav tega lepega vremena.

Poročilo predsednika
Peter Štih

ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

OBČNI ZBOR V TOLMINU 2. 10. 1986

Poročilo predsednika

Zadnja skupščina Zveze zgodovinskih društev je bila junija 1985 v Ljubljani. Čeprav od takrat še nista potekli polni dve leti, smo sklicali občni zbor in skupščino, ker smo menili, da sodita v čas zborovanja, ko so zgodovinarji v velikem številu že zbrani.

13. junija 1985 je bil izvoljen tale odbor: predsednica: Marija Oblak-Čarni, podpredsednika: dr. Vasilij Melik, dr. France Kresal, tajnica: Jasna Horvat, blagajnik: Boris Rozman, pomočnica blagajnika: Majda Čuden, nadzorni odbor: dr. Milica Kacin-Wohinz, dr. Miro Stiplovšek in Primož Hainz, samoupravno sodišče: dr. Fran Zwitter, dr. Bogo Grafenauer in mag. Eva Holz.

Delo v zadnji poslovni dobi je potekalo po programu, ki smo ga opredelili na 1. seji izvršnega odbora: koordinacija dela zgodovinskih društev in povezava s sorodnimi društvi v Jugoslaviji in inozemstvu, skrb za redno izhajanje glasil Zgodovinskega časopisa in Kronike ter priprava na 23. zborovanje slovenskih zgodovinarjev.

Izvršni odbor se je sestel na štirih sejah, sicer pa smo tekoče zadeve obravnavali na sejah predsedstva. V prvi vrsti smo želeli zapolniti nepovezanost, ki jo je čutili po ustanavljanju lokalnih društev (doslej je bilo na slovenskem nacionalnem prostoru ustanovljenih 12 društev, 3 so v ustanavljanju), s sklicevanjem sej izvršnega odbora in pošiljanjem zapisnikov in drugih obvestil in pobud vsem društvom, da bi bila na ta način čim bolj obveščena o delu Zveze in dogajanjih na strokovnem zgodovinskem področju v Jugoslaviji. Verjetno nismo kdovekaj uspeli. V tej smeri bo treba še delati. Današnje zborovanje pa vsaj po številni udeležbi kaže, da smo na sodelovanje in skupne akcije pripravljeni.

Oktober 1985 smo organizirali proslavljanje 80-letnice profesorja Frana Zwittra; pri tem so sodelovali Predsedstvo SR Slovenije, Izvršni svet Skupščine SR Slovenije in Predsedstvo Republiške konference SZDL Slovenije, ter organizacije koroških in primorskih Slovencev iz zamejstva. Aprila 1986 smo proslavljali 70-letnico profesorja Boga Grafenauerja in 60-letnico profesorja Ignacija Vojeta, oktobra 1986 pa 70-letnico profesorja Ferda Geštrina. Prek Zveze zgodovinarjev Jugoslavije smo podprli kandidato profesorja Frana Zwittra za nagrado AVNOJ za leto 1985.